

LEYL

﴿ ٩٢ ﴾ سُورَةُ اللَّيْلِ

Veleyli sûresi mekkîdir. Ancak Aliyy ibni Ebi Talha medenîdir demiş, ba'zısı mekkî ve ba'zısı medenîdir de denilmiş.

ÂYETLERİ - Hılâfsız yirmi birdir.

FASILASI - ﴿ Harfidir.

Sebebi nüzulü - Cümhur, Hazreti Ebi Bekir radiyallahü anh şanında nâzil olduğunu söylemişlerdir. Bu ibni Mes'ud ve ibni Abbas ve gayrilerinden esânîdi sahiha ile rivayet olunmuştur. Süddî ebüddehdahı ensarî radiyallahü anh hakkında nâzil olduğunu söylemiştir, şöyle ki: Bir Münafıkın evinde bir hurma ağacı vardı, ondan civarında bulunan yetimlerin hanesine ba'zı «belah» ben düşmüş alaca hurma koruğu

düŖerdi, o münafık gider onu onlardan alırdı. Resûlullah sallâllahü aleyhi vesellem ona onu o yetimlere bırak, onun bedeline sana Cennette bir nahle var buyurmuştu, o dinlemedi, bunun üzerine Ebu Dahdah onu bütün hâiti ile satın aldı, ben o Cennetteki nahleye bunu o yetimlere hibe edeceğim dedi, aleyhissalâtü vesselâm da yap buyurdu. Binaenaleyh onu hibe etti, bu Sûre nâzil oldu demiştir. Ba'zıları da «

« وَسَيَجْنِبُهَا الْأَتَقَىٰ » Ebubekir hakkında nâzil oldu demiş,

maadasından

Sh:»5870

sükût eylemiş, ba'zı müfessirînden de bunun mücmaun aleyh olduğu naklolunmuştur. Râziy Kaffalden naklen demiştir ki bu Sûre Hazreti Ebubekir ve müslimîne infakı ve Ümeyye ibni Halef ve bühul ü küfrü haklarında nâzil oldu. Böyle olmakla beraber ma'naları umumîdir. Baksanıza evvelinde «

« فَأَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّىٰ » âhirinde « سَعِيكُمْ لَشْتَىٰ ط » buyurulmuştur. Ümeyye ibni

Halef yerine Ebusüfyan ibni Harb diyenler de vardır.

« وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا » dan sonra bu Sûrenin leyl-ü nehara kasem ile başlaması pek

«قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيْهَا وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيْهَا» mütenasib olduğu gibi ondaki

mazmununu bunda bir nevi' tafsil vardır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
﴿١﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى ﴿٢﴾ وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى ﴿٣﴾ وَمَا
خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى ﴿٤﴾ إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّى ﴿٥﴾ فَمَا مَنَّ
أَعْطَى وَاتَّقَى ﴿٦﴾ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى ﴿٧﴾ فَسَنِّيْسِرَهُ لِلْإِنْسَانِ
﴿٨﴾ وَأَمَا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى ﴿٩﴾ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى ﴿١٠﴾
فَسَنِّيْسِرَهُ لِلْعَعْرَى ﴿١١﴾ وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّى
﴿١٢﴾ إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَى ﴿١٣﴾ وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَى
﴿١٤﴾ فَأَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّى ﴿١٥﴾ لَا يَصْلِيْهَا إِلَّا الْأَشْقَى
﴿١٦﴾ الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّى ﴿١٧﴾ وَسَيَجْزِيْهَا الْآتِقَى ﴿١٨﴾

Sh:»5871

﴿١٨﴾ الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى ﴿١٩﴾ وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ

نِعْمَةٌ تُجْزَى ﴿٢٠﴾ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى ﴿٢١﴾
وَلَسَوْفَ يَرْضَى ﴿٢٢﴾

Meali Şerifi

Kasem olsun bürürken o geceye 1 Ve açıldığı zaman o gündüze 2 Ve erkeği dişiye yaratana 3 Ki sizin sa'yiniz dağıniktır 4 Bundan böyle amma her kim vergi verir korunur 5 Ve husnâyı tasdik eylesen 6 Biz onu yüsraya (en kolayına) kolaylıyacağız 7 Ve amma her kim bahıllık eder ve istiğna gösterir 8 Ve husnâyı tekzib eylesen 9 Onu da usraya (en zoruna) kolaylıyacağız 10 Ve yuvarlandığı zaman onu malı kurtaramıyacak 11 Her halde doğruyu göstermek bize 12 Ve her halde sonu da bizim önü de (Âhıret de Dünyada) 13 Ben size bir ateş haber verdim ki köpürdükçe köpürür 14 Ona ancak en şakî olan yaslanır 15 O, ki tekzib etmiş ve tersine gitmiştir 16 O en müttakî olan ise ondan uzaklaştıkça uzaklaştırılacaktır 17 O, ki malını verir, tezekkî eder 18 Ve onda hiç kimsenin mükâfat edilecek bir ni'meti yoktur 19 Ancak rabbi a'lâsının rızasını aramak için verir 20 Ve elbette o rızaya ırecektir 21

1. ﴿وَاللَّيْلِ﴾ -Bu Sûrenin evvelindeki kasemler, evvelki Sûredeki kasemlerin bir telhîsî olmakla

beraber tertibi itibariyle ayrıca şayanı dikkattir. Orada nurdan zulmete geçerek, fena ve insilâh âleminde ma'rifetullahe ve ma'rifeti nefse gidiş yolu gösterilmiş ve zulümatı bedende kalanlara sonunda haybet ve husrân ile kissai Semûd zikredilmiş idi. Burada ise zulmeti fenadan

Sh:»5872

nuri şühûde doğru tecellî, tezekkî ve nema ile beka billâhe gidilecek ve sonunda rızaya irilecektir. O bir inzar ile nihayet bulmuştu. Bu inzar ile başlayıp tebşîre doğru gidecektir. Evvelki Sûre helâk ve ukubet ihtiyariyle hitam bulduğu için bu Sûreye leyle kalem ile başlanıp neharın tecellisine ve hilkatin erkek ve dişi ile inkişafına ve mesâlynin ihtilâfına geçilmesinde « وَلَا يَخَافُ عُقْبَاهَا » ihtarının bir

vechini de tazvîh vardır. Bir kavmin ve hattâ bütün âlemin helâk ve fenasiyle halika bir eksiklik, bir ziyan gelmez, onun kudretine bir tevakkuf âriz olmaz. O geceyi gündüz yapar ve dilediği gibi erkeği dişiyi yine yaratarak hilkate inkişaf verir. Bu münasebetle zulmetten nura, inzardan tebşîre doğru gidilmek ve bişaret

yolu gösterilmek üzere evvelâ leyle kalem olunmuştur ki âfakî, enfüsî zulmete işarettir. Onun için şu kayd

ile takyid olunmuştur: ﴿إِذَا يَغْشَى﴾ Bürürken veya bürüyeceği zaman -ya'ni karanlığıyla Güneşi

veya gündüzü veya örtebileceği her şeyi ile âfakî ve hatta gam-u kasveti «

﴿وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ﴾ buyurulduğu üzere vefat ma'nasında olan nevm-ü gafleti ile

gözleri ve gönülleri bütün şuur ve enfüsü sarıp bürüyor, kaplıyor olduğu hale veya kaplıyacağı istikbale;
hasılı halde ve istikbalde insanı farktan cem'a, kesretten halvete, şühûdden fenaya götürmek üzere hücum
ettiği veya edeceği koyu şiddetli hengâme ki tamamen istilâ etmiş bulunursa fenai küllî içinde istiğrak hasıl
olur. Bununla evvelki Sûredeki « **وَإِذَا يَغْشَاهَا** » ya işaret edilmiş olmakla beraber
mevfulün hazfinde daha ziyade bir ta'mim ve ibham ile tehvil vardır. Binaenaleyh leylin lâmi cinse masruf
olarak gece cinsinin böyle bir lâhzasına veya ahde mahmul olarak hakikî ve mecazî bütün ma'nasiyle en
müdhiş gecelerin böyle bir savleti hengâmına işaret olabilir. « **إِذَا** » tahakkuk ifade etmek ve muzari' hal
ve istikbale muhtemil olmak itibariyle bunu halde veya istikbalde tahakkukuna da tenbih

Sh:»5873

olunmuştur. Bu vecihle bunda Semûdun helâki sırası gibi bir beldenin veya bir kavmin battığı, batacağı
esnada saran asarı gadab ve âlâmı hikâyei hal suretinde bir ihtar ve alel'umum hâb ü gaflet veya şiddet-ü
kasvet ve bahusus bi'seti seniyye sıralarında Dünyayı sarmış bulunan devri cehalet haline ve istikbale âid
olmak üzere de sekeratı mevt veya kıyamet ehvaline işaret dahi vardır. Bu kayıt gösteriyor ki leyl ile

hâdisât ve mümkinâtta asl olan ademi aslîye değil, bilhassa sonradan arız olan veya olacak olan fena

halinde ademi ârizî zulmetine kasem olunarak evvel emirde onun bir tehakkukuna nazarı dikkat celb

olunmuştur ki bu lâhza eşyada «

« كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٌّ وَيَبْقَى وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ » ve
« كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ » âyetlerinin okunduğu lâhzadır. Bunu okuyanlar hukmi

fenadan geçip vechi bekaya giderler. Onlara o lâhzai fenadan nuri vahdetle şühudi beka tecelli eder, bu

vechile zulmetten nura götürülmek üzere buyuruluyor ki:

2. ﴿وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى﴾ Ve nehara kasem olsun tecelli ettiği vakit -evvelki Sûrede

neharın şemsi tecliyeye ettiği vakte kasem edilmişti. Bunda ise neharın kendi tecellîsine ve islâmın zuhuruna

işaret vardır. « تَجَلَّى » ve « يَغْشَى » zamirleri zâhiren biri leyle biri nehara raci' olmakla beraber

hakikatte ikisi de Halık teâlâyâ raci'dir. Gaşy onun, tecelli onundur. Bundan dolayı kasemi ona irca' ederek

buyuruluyor ki:

3. ﴿وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى﴾ ve erkeği dişiyi yaratan o büyük kudret sahibi

Halika -yâhud «ma» masdariyye olduğuna göre yaratışına. Bunda tecellînin vahdetten kesrete seyrine, ve

evvelkî Sûrede tesviyesi geçen nefsin erkek ve dişiye tenevvüüne ve bu hitabların ikisine de şumulüne, ve yokları var eden ve çoklukları birleştirerek tanzîm ve tesviye eyliyen Halikın birliğine ve hayatta failiyyet ve

Sh:»5874

kabiliyyetle izdivac ve ictimâ' nizamının ehemmiyetine tenbih vardır. Bundan dolayı sa'y-ü amelde

teşettütten tahzir ile tevhid ve intizama teşvîk için kasemin cevabında buyuruluyor ki:

4. ﴿ان سَعِيكُمْ لَشْتِي﴾ Sizin sa'yiniz müteşettittir. -Ya'ni mesa'îiniz birbirini tutmaz surette

müteferrik, dağınık, nizamsızdır. Halbuki hayat ve felâh nizami tevhid ile teavün ve ictimâa merbuttur.

Netekim « وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا » buyurulmuştur. Yâhud

sa'îleriniz çok farklıdır. Kimi iyi çalışır, kimi kötü, kimi yüksek, kimi aşağı, kimi imanlı, kimi imansız.

ŞETTÂ, (şetî) in cem'i olup müteferrik, dağınık, perâkende ve perişan ma'nasınadır. Mufessirîn burada

bunu hükümleri muhtelif, birbirinden uzak, kimi iman ve itaat ve hasenât gibi hayr-ü hidayet, kimi küfr-ü

isyan ve seyyiât gibi şerr-ü dalâldir mealinde tefsir etmişlerdir. Çünkü gayeleri, hükümleri muhtelif olan

sa'ylerin hasılı ayrılık, perişanlıktır. Hayra koşan şerre koşandan elbette ayrılır. Bu surette ma'nâ «

﴿أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ﴾ . ﴿أَمْ حَسِبَ
الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ﴾ âyetleri

mazmununa raci' olur. «

﴿وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ

mazmununa göre ihtilâf ve ittîfak ile mülâhaza da mümkindir. Bununla beraber asıl murad, cahiliyyette

olduğu gibi teşettüt ve tefrikanın kendisinden tahzir ve gönüllerde fikri tevhid ile amellerde intizama

sevkolmak daha zâhirdir. Zira sa'yde teşettüt ve perişanlık yekdiğerini nakız olmak itibariyle haddi zatinde

ataletten daha fena olan boşuna bir teab ve ictinab lâzım gelen bir şerdir. Bunun menşei de nefislerde

muhtelif gayelere şirk hevâ ve teşehhiyâtın ihtilâfiyle gönüllerin küfr-ü birliğine hakkıyla iyman

edememekten münbais olan bu hal ise ferdin de cem'iyetin de perişanlığıdır. Netekim

bu ma'na: Sûrei Hacda «

وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ
«تَهْوَى بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ» ve sûrei İbrahimde «
اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَى
شَيْءٍ ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ» âyetleriyle tazîh olunmuştur. Şu beyan, teşettütü

tafsildir denilmiş ise de söylediğimiz gibi «

«وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا» mazmunu üzere ziddına terğîb ile

teşettütten tahzir için hükümlerini tafsil olması bizce daha muvafıktır:

5. ﴿فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى﴾ Fakat amma her kim i'ta etmiş -Malının hukuku olan vergisini vermiş
«وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ» gibi infak âyetlerinde beyan olduğu ve daha yakında sûrei

Beledde geçtiği vechile hayır necdine çıkan akabeyi İtkihâm etmek üzere fekki rakabe ve darlık günlerinde

bîçarelere it'am ve müslimîni düşmanlara karşı müdafea ve takviye eylemek gibi vücuhi hayra sarf ve infak

eylemiş ﴿وَاتَّقَى﴾ ve korunmuş tekvâ yolunu tutmuş- Allahdan korkup tâat yolunu tutarak kendini

teşettütten, fenalıktan, menhiyyattan sakınmış «

«الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ» vasfına

mazher müttakî olmuş, Allahın vikayesine girmiş 6. ﴿وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى﴾ ve hüsnâyı tasdik

eylemiş ise -hakikatte bir güzellik ve güzellerin en güzeli bulunduğuna inanmış, iyiyi kötüyü, fazîleti rezîleti

fark etmiş, iyilik güzellik yaptıkça güzelliklerin en güzele doğru gittikçe artacağına, iyilik yapanlara ilerisi

daha iyi olacağına inanmış inanarak muhsinler hakkında nıkbın olarak çalışmış «

﴿لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ . ﴿وَمَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا﴾ . ﴿وَيَجْزِي الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَىٰ﴾ . ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ﴾ . ﴿وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ﴾ . ﴿وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

gibi âyetlerle va'd-ü beyan olunduğu üzere ihsan eden, Allahı görüyor gibi sıdk-u ihlâs ile

güzellik yapanlara yaptıkları hasenatın ileride artırılarak daha güzeliyle karşılığı, daha ziyadesiyle ecr-ü

mükâfatı verileceği sonunda en güzel akıbeta hüsnü hatime

Sh:»5876

ile sonraki hayatta Cennet ve cemâle irdirileceğini, velhasıl muhsinler müttakîler hakkında Dünyanın sonu,

Âhiret daha güzel olacağını tasdik eylemiş, bu va'din, bu en güzel hasletin, bu en güzel kelimenin, bu daha güzel mükâfatın, bu en güzel akıbetin doğruluğuna inanmış, bunu kendisine akîde ve siyret edinmiş ise.

HÜSNÂ ma'lûm ki yukarılarda geçtiği üzere ahsen ismi tafdilinin müennesi, daha güzel veya en güzel ma'nasına sıfat olduğu halde mevsufunun hazfiyle isim olarak kullanılmıştır. Burada «hasleti hüsnâ», en güzel haslet: İyman ile ihsan hasleti, veya «kelime-i hüsnâ» en güzel kelime: Kelime-i tevhid, yâhud bir hakka delâlet eyliyen kelime, ahseni kavil ki kelime-i tevhid, Kur'an: hüsnâ âyetleri evleviyette dahil olur.

Veya «milleti hüsnâ», en güzel dîn-ü millet, milleti islâm, veya «mesûbei hüsnâ» daha güzel karşılık, yâhud en güzel sevab ve mükâfat, Cennet diye bir kaç vechile tefsir edilmiştir. Hepsinin meali bir demek ise de siyaka nazaran en zâhir ve en müfid olan ma'na ihsan eden, Allah için güzellik yapan muhsinlere ileride daha güzeliyle karşılık, akıbet en güzel sevab ve mükâfat mefhumuyle mesûbei hüsnâ veya akıbeti hüsnâ ma'nası veya bunu va'd eyliyen hüsnâ âyetleridir. Tasdik hüsnâ, hüsnâ âyetleri mazmunu üzere ihsana daha güzeli ve ziyadesiyle veya en güzel sevab ve akıbet ile mükâfat olunacağına iyman ve iymanını fi'len sadakat ile isbat ma'nasına mülâhaza olunmak, amelî noktai nazardan daha fâidelidir. İ'ta ve ittika gibi ihsana mukabil hüsnâyı tasdik eden onun doğruluğuna inanarak sadakat eden kimse şübhesiz gücü yettiği kadar gill ü gışsız ihsan yapmağa ve o hüsnâyı tahakkuk ettirmeğe çalışır. Öyle kimse Dünyanın sonu

önünden Âhireti ülâsından daha güzel olacağı iymarıyle nıkbîn olur. Lâkin herkes hakkında ve mutlâka değil, ihsan şartıyle muhsinler hakkında nıkbîn olur. Fazîleti, rezîleti, iyiyi kötüyü tefrık eder, fazîletin

Sh:»5877

önü zor acı olsa da sonu pek güzel saadet olduğuna, rezîletin önü rahat ve lezzet olsa da sonu pek fena bedbahtlık olduğuna kail olarak fazîlet yolunda malen bedenen çalışıp müşkilâtı ıktıham etmeği, rezailin lezzetini elem bilip devaîsinden korunmağı hoşlanır. İyilik hakkında nıkbîn olduğu kadar da kötülük hakkında bedbîn olur ve böyle bir kimse ihsandan hazz-ü zevk duyacağı için i'ta ve ittıkayı huzur ve İtmianı kalb ile seve seve yapar, hayra sarf eylediği mal ve cehde acımaz ve fenalıktan korunmak için meşakkatlere katlanmaktan, fedâkârlık etmekten yılmaz. «

« وَمَنْ يُوَقَّ شُحَّ نَفْسِهِ فَأَوْلَعِكَ هُمُ الْمَفْلِحُونَ » der. Bu suretle hüsnâya

ıyman, tertibi vücûdîde i'ta ve ittıkaya mukaddemdir. O fazîlet ve ihsan, o tasdîka terettüb eder. Böyle iken

zikirde i'ta ve ittikanın takdim edilmesinde iki nükte vardır.

BİRİNCİSİ, tasdikten murad yalnız bâtînen nazârî ve kavlî haysiyette değil, amelî haysiyetiyle dahi tasdik olduğuna, ya'ni mücerred doğrudur demek değil, fi'len sadakatle icrası dahi matlûb ve bilfiil i'ta ve ittika ihsanda tebeî bir şey değil, ilk evvel yapılması lâzım gelen birer aslı maksud bulunduğuna, bununla beraber iman olmayınca da hakikatte hükümleri olmayacağına tenbihtir. Çünkü hüsnânın tasdikî fi'lîsi i'ta ve ittikanın vücudiyledir. Ya'ni fi'liyatta hiç eseri zâhir olmıyan tasdîka burada zikrolunacak yûsrâ va'di terettüb etmez.

İKİNCİSİ, müsebbeb, sebebden, ıvaz muavvazdan, ecr-ü mükâfata istihkak vazîfe ve amelden muahhar olduğu ve hüsnâ ihsanın gayei müterettibi bulunduğuna için tehakkukta i'ta ve ittikadan muahhardır.

Tasdîkın te'hîri de hüsnâyâ tealluku hasebiyle olmuştur. Böyle her kim i'ta ve ittika etmiş ve hüsnâyı tasdik

eylemiş ise 7. ﴿فَسَنِيْسِرُهُ لِّلْيَسْرِ﴾ biz onu yûsraya müyesser kılacağız. -En kolay yola,

ya'ni en ziyade kolaylık ve rahata irdiren «

﴿فَسَوْفَ يُحَاسِبُ حِسَابًا يَسِيرًا وَيَنْقَلِبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ مَسْرُورًا﴾

mantukunca kolay hesap ile Cennete girmek gibi refah-ü saadet yolu olan hayır yoluna, hazırlıyacağız.

Kolaylıklara muveffak kılacağız. Sûrei Beledde geçtiği üzere başkaları için ıktihamı müşkil bir akabe olan

hayır yolu (necdi hayır) onun için en kolay yol olacak, o o müşkilâtı kolaylıkla ıktiham edecek, hayır

amellere kolaylıkla muveffak olup rahat ve saadete ırecedir. Müfessirîn demişlerdir ki işbu « فَسْنِيسِرَهٗ »

» de teysir, tehyie etmek, amâde kılmak ma'nasınadır. Zira « يَسِّرَ الْفَرَسَ » denilir ki gemini ve

eğeri vurup atı binmek için müheyya kıldı, hazırladı demektir. Buradaki teysir de bu ma'nadan istiareidir.

Husnâyı hakkıyla tasdik eden ihsanın neticesi hakkında nıkbîn olan kimse i'ta ve ittika ile hayr-ü hasenâtı

ne kadar zor olsa seve seve aşk-u ikdam ile yapacağından zorlukla değil, kolaylıkla ve zevk-u hazz ile

yapar ve binaenaleyh o husnâya kolaylıkla ırecek saadete kavuşur ve aynı zamanda o i'ta ve ittika ona

gittikce o saadet yolunu kolaylaştırır. Esbab ve vesaitini teksir ile maksada vusulü teshil eyler. 8.

﴿وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ﴾ ve amma buhl etmiş- malını kıskanıp da vergi vermekten kaçınmış

﴿وَاسْتَغْنَى﴾ ve istiğna etmiş -ya'ni kendini gınâya ırmış, en güzel akıbeti bulmuş, ılerisi için hiç bir

ihtiyacı kalmamış, artık korunmaktan vâreste olmuş ganiy addederek haline, ferdiyyetine saplanmış,

ıstıkbalini hisaba almayıp maliyle Dünya şehevatiyle Ukbâ ni'metlerinden istiğna göstermiş 9.

﴿وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى﴾ ve husnâyı tekzib eylemiş- daha güzele veya en güzele inanmamış,

Cennet ni'metleriyle muhsinlerin akıbeti daha güzel olacağı hakikatine yalan demiş, hasılı gün günden

bedterdir, ihsanın korunmanın fâidesi yoktur diyerek akıbet hakkında bedbîn olmuş ise 10.

﴿فَسَنِيْرَهُ لِّلْعَسْرَىٰ﴾ onu usraya müyesser kılacağız -ateşe girmek

Sh:»5879

gibi en zor ve en güc akıbete götüren yola müyesser kılacağız, en zor akıbete hazırlıyacağız, o zorluğu

yenemeyecek, zorluklar onun tepesine binecektir. 11.

﴿وَمَا يَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّىٰ﴾ ve o çukura yuvarlandığı, yâhud helâk olduğu

vakit onu malı kurtaramıyacaktır.- Kıyıp veremiyerek topladığı ve onunla zengin olmak, müsteğni kalmak

istediği mal, onu kabre yuvarlanmaktan, helâk ile esfeli sâfilîne gitmekten kurtaracak değil, bil'akis azâb ve

husranını artıracaktır.

TEREDDÂ, helâk ma'nasında «redâ» dan yâhud yuvarlanmak ma'nasına tereddüddendir. İkinci surette

aslı «tereddede» olup «تَقْضَىٰ الْبَازِي» gibi yaya kalb olunmuştur. Netekim mütereddiye

bundandır.

12. ﴿إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَىٰ﴾ ilh... -Yukarıki beyanatı takrir ile va'z u irşad için istînaftır. Ya'ni

haberiniz olsun ki her halde hidayet ve irşad bizedir. Felâha çıkaran doğru yolu göstermek, hakk-u savabı

beyan etmek, Resûl göndermek, Kitab indirmek, âfakta edille nasbetmek, enfüste kalblere iyiyi kötüyü

ilham eylemek rububiyetin şanına âid bir iştir. Allahın hidayeti olmayınca siz kendiliğinizden onu

yapamazsınız, ona göre hidayeti kabul ettirip de hakk-u hayır yoluna gitmek de sizin meşiyetinize mevdu'

bir keyfiyettir. 13. ﴿وَإِنَّا لَنَّا لِلْآخِرَةِ وَالْأُولَىٰ﴾ ve şübhe yok ki sonu da bizimdir

önü de- Evvel-ü âhir mülk bizim, hakkı tesarruf bizimdir. Muaraza veya müdahale edecek başka bir mâlik

yoktur. O halde ne Âhirette ne de Dünyada Allahdan başka hukm-ü meşiyeti nafiz olacak bir merci'

bulmanıza ve onun hidayetinden müstağni olup da kendinizi kurtarmanıza imkân yoktur. O ne derse öyle

olacaktır. Hidâyet onun hidâyeti, asıl irade onun iradesi, hukûm onun hukmüdür. Onun iradesi, hidâyeti,

hukmü hılâfına gitmek

Sh:»5880

istiyyen arzularınız, meşiyetleriniz, hukûmleriniz hep dalâldır. Onun meşiyetinize mevdu' olarak gösterdiği

hidâyeti kabul etmeyip aksine gitmek istediğiniz takdirde zarar edecek olan o değil, ancak sizsinizdir. 14.

﴿فَأَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّىٰ﴾ İşte size bir inzar yaptım, bir ateş haber verdim ki alevlendikçe

alevlenir, köpürdükçe köpürür-

TELEZZÂ, muzarri müennes, aslı «tetelezzâ» dir. Mazî olsa idi -nar, müennes olduğu için- « تَلَطَّتْ »

denilmesi lâzım gelirdi. Bir ateş ki 15. ﴿لَا يَصْلِيهَا إِلَّا الْأَشْقَى﴾ ona ancak en şakî,

en bedbaht olan yaslanır-

EŞKA dan murad kâfir olduğu anlatılmak için şununla beyan ve tefsir olunmuştur: 16.

﴿وَتَوَلَّى﴾ ve yüz ﴿الَّذِي كَذَّبَ﴾ o ki tekzib etmiş -Hak hidâyetine yalan demiş

çevirmiştir- Doğruyu yalan demiş iltifat etmemiştir. Ki işte bu kâfirdir. Takdîri ilâhîde en şakî en bedbahttır, o

ateşe yaslanıp kalacaktır. Tekzib etmeksizin i'raz eden fasık ise en şakî değil, şakîdir o ateşe girerse de

yaslanıp kalmaz. 17. ﴿وَسَيَجْنِبُهَا الْأَتَقَى﴾ o etka olan ya'ni hem küfürden hem

ma'siyetten korunan en müttakî ise o ateşten uzaklaştıkça uzaklaştırılacak, çok uzaklaştırılacaktır-. Çünkü o

ona yaslanıp kalmak şöyle dursun asla girmeyecek, üzerinden kolaylıkla geçip Cennete gidecektir. 18.

﴿الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى﴾ o etka ki malını verir tezekkî eder- temizlenir, tefeyyuz

eyler, felâh bulur. Yâhud «yetezekkâ» hal olduğuna göre: Tezekkî etmek: İndallah temizlenip nemâlanmak

üzere malını verir 19. ﴿وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَى﴾ ve onda başka bir

kimsenin bir ni'meti yoktur ki

Sh:»5881

karşılığı, mükâfatı verilecek olsun -Ya'ni hiç kimseye medyun ve minnetdar değildir ki verirken ona karşılık

olarak versin, yâhud herhangi bir kimseye verdiği vergiyi ondan bir karşılık, bir mükâfat bekliyerek vermez.

20. ﴿الَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى﴾ ancak rabbi a'lâsının rızasını aramak için

verir, o ciheti gözetir. Onu bulacak mı? Denirse: 21. ﴿وَلَسَوْفَ يَرْضَى﴾ kasem olsun ki o

muhakkak razı olacaktır.- « لام », kasem veya ibtida için, « سَوْفَ » istikbalde tahkîk içindir. «Yerdâ»

zamiri «etka» ya da rabbe de raci' olabilir. Çokları etkaya rücuunu zâhir görmüşler, o etka rabbinden razı

olacak demişlerdir ki rabbinin aradığı rızasını bulup razı olunciya kadar ni'met-ü atasına irecektir demek

olur. İmam Râzî rabbe rücuu daha karib ve daha belîğ olduğunu, çünkü Allah teâlânın rızası kulun

rızasından eblâğ bulunduğunu söylemiştir ki, rabbi de ondan razı olacak, rızasına irdirip merzîsi kılacaktır.

Rabbi a'lâsının rızasını arayan o etka daha önce rabbinden razı olduğu gibi aradığı rızaya irip merdıy dahi

olarak « رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً » vasfı tehakkuk edecektir demek olur. «

«وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ»

Hâkim, sahih diye Amir ibni Abdillâh ibni Zübeyrden, babasından rivayet etmiş: Demiştir ki: Ebukuhâfe,

oğlu Ebubekir radiyallahü anh Hazretlerine «seni görüyorum ki bir takım zayıf köleler âzâd edip

duruyorsun, mâdem ki bunu yaptın bari kuvvet olacak ve önünde duracak bir takım celâdetli adamlar âzâd

etseydin: Demişti. O da babacığım ben ancak muradımı murad ediyorum «

«انَّمَا أُرِيدُ مَا أُرِيدُ» dedi. Bunun üzerine «

فَمَا مَنَ أَعْطَى وَاتَّقَى . . . إِلَى . . . وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِن نِّعْمَةٍ

تُجْزَى» nâzil oldu. İbni Cerîr derki: Âsâr varid olan sahihi budur: Demişlerdir ki: Bu, Ebubekir âzâd

ettiklerini âzâd etmesi sebebiyle onun hakkında nâzil oldu. Bana Muhammed ibni İbrahimi enmâtî tahdis

etti dedi: Bize Harun ibni Ma'ruf tahdis etti dedi: Bize Bişr ibni

Sh:»5882

serî tahdis etti dedi Bize Mus'ab ibni Sâbit, Âmir ibni Abdillâhdan, babasından şöyle tahdis etti, dedi ki: Bu

âyet Ebubekri Siddîk hakkında nâzil oldu: «

﴿وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِن نِّعْمَةٍ تُجْزَى إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى﴾

وَلَسَوْفَ يَرْضَى ﴿١٠﴾ حدثنا ابن عبد الا على قال حدثنا ابن
ثور عن معمر قال اخبرنى سعيد عن قتادة ﴿١١﴾ وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ
﴿١٢﴾ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَى ﴿١٣﴾ kavlinde dedi ki: Ebubekir hakkında nâzil oldu, bir takım insanları

kendilerinden ne ceza ne şükûr iltimas etmiyerek ı'tak etmişti. Altı yâhud yedi kişi ki Bilâl ve Âmir ibni

Füheyre onlardandır اھ . İbni Ebî Hâtim ve Ebüşşeyh ve İbni Asâkir İbni Mes'uddan tahrir etmişlerdir:

Demiş ki: Hazreti Ebibekir, Bilâli Ümmey ibni Haleften bir bürde ile on vukıyyeye işтира edip âzâd etti. Allah

teâlâ da «

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ . وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّىٰ . وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ
اھ . Radiyallahü anhüm ve radu . ﴿١٤﴾ وَالْأُنثَىٰ . إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّىٰ ﴿١٥﴾

anh.

Şimdi bu Sûreyi de Duhâ ve İnşirah ve Tîn sûreleri ta'kîb edecektir.